

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Ирина Николаева Саръиванова, Катедра по тюркология и алтаистика, СУ „Св. Климент Охридски“

На дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2 – Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. – Филология – Литература на народите от Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия (Персийско литературознание)

Докторант: Сирма Веселинова Костадинова

Тема: МИТОЛОГИЧНИ ОБРАЗИ В ШАХ-НАМЕ НА АБУЛГАСЕМ
ФЕРДОУСИ

Научен ръководител:

доц. д-р Иво Панов, СУ „Св. Климент Охридски“

Поемата „Шах-наме“ или „Книга за царете“ (XI век) на Абулгасем Фердоуси не просто заема място сред шедьоврите на иранската класика, тази творба успява да „покори“ света още в първите векове след създаването му чрез многобройните преводи на арабски, турски (османски), по-късно и на английски, френски и много други езици. Следи от влиянието на това епическо произведение откриваме в творчеството както на ирански, така и на османски и други автори. Многобройни са и научните изследвания, свързани с „Шах-наме“. В този смисъл изборът на темата за дисертацията сам по себе си предполага много добро познаване на епоса и на посветените му изследвания, като разкрива научната смелост на докторанта да даде своя оригинален и актуален принос към проблематиката.

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, приносни моменти, библиография и приложения в общ обем 193 страници.

В съответствие с изискванията, на които следва да отговаря един дисертационен труд, в увода са формулирани целите и задачите, набелязани от докторанта, предметът и обектът на нейното изследване. Поставят се въпроси, свързани с мястото на този литературен паметник в иранската епическа

традиция, с ролята на мита в светогледа на иранския народ и вплитането на митологични елементи в епическата литература от периода след приемането на исляма. Ясно личи гледната точка на Сирма Костадинова по отношение на актуалността и значимостта на темата – заявена е амбицията на докторанта да фокусира текста върху анализ на общочовешки качества и взаимоотношения у персонажите, насочен към разкриване на алегоричните пластове на сюжетите в „Шах-наме“. Набелязаното като основна цел „разкриване на характера на образите на световните владетели и необикновените същества“ в епическия паметник, работата на докторанта с текста на А. Фердоуси и задълбоченото проучване на изворите, свързани с иранската митология и героика, обосновано я провокират да проследи прехода на образи от мита към епоса като част от поставените задачи.

Тук е посочена и методологията на изследването, която се основава на интертекстуален анализ, поставен в съпоставителен план, закономерно мотивиран от многообразието от извори и митологични образи. Този подход й дава възможност да систематизира и проследи многопластовата и многоаспектна структура на митологичните образи в „Шах-наме“.

Бих определила първата глава като особено важна за постигането на заявеното в уводната част. Нейната значимост се допълва и от важните за един дисертационен труд научна осведоменост и информационна култура на докторанта. Сирма Костадинова демонстрира познаване на научните изследвания в областта на митологията, изграждайки своята теза около идеите на български, руски и западни изследователи, като извежда на преден план в дисертационния труд позицията на съвременните ирански учени. Докторантът въвежда в полето на съвременната иранска наука и интерпретира схващанията на иранските изследователи по отношение на онтологията на мита, прехода от мит към епос, на ролята на мита и епоса в обществото. Схващането за мита като „отражение на светогледа и начина на мислене на човека от древността“ е определено като основен акцент и общ елемент в концепциите на иранската школа. Концепциите са осмислени в извеждането на основните характеристики и

процеси на този преход като основа за последващия анализ на митологичните образи в „Шах-наме“. В тази глава Сирма Костадинова представя и класификация на митовете, заимствана от изследване на иранския учен А. Есмаилпур, като загатва за сходство с идеите на М. Елиаде, без да маркира и анализира тези прилики. Тук е мястото да отбележа, че както в тази глава, така и в останалата част от дисертацията е осезаема липсата на по-широк културен контекст, в който да бъдат потърсени допирните точки с митологиите на различни култури.

Въз основа на проучените източници докторантът стига до основателното заключение, че анализът на митологичните образи в „Шах-наме“ е пряко обвързан с изворите, в които се откриват техните прототипи. Това обуславя представянето в първа глава на ирански, индийски, гръцки, арабски, арменски извори, източник на сведения за иранските митове изобщо, но също и за произведението на Фердоуси. Сирма Костадинова посочва връзката между произхода, религиозната принадлежност, социалния статус и факторите за формиране на светогледа на автора, като убедително показва и доказва как убежденията на иранския класик кореспондират с темата на дисертационния труд. Тук докторантът запознава читателя със структурата на епическото произведение, като изрично подчертава и обосновава своя избор за обект на настоящото изследване - именно онази негова част, която е определяна като митологическа, посветена на владетели, герои и свръхестествени същества.

Като част от обосновката на актуалността на проблематиката е поставянето на темата на дисертацията в контекста на научните трудове, посветени на „Шах-наме“ на Фердоуси. Проследена е работата на европейски изследователи на „Книга за царете“, но, предвид заявената амбиция на Сирма Костадинова да разкрие вижданията на съвременната иранска наука за тази епическа поема, очаквано акцентът е поставен върху монографични трудове и други публикации на ирански автори. Направеният преглед оставя впечатлението за изчерпателност и отлично познаване на иранската традиция в научни области, свързани с темата на настоящата дисертация.

Втората глава на дисертационния труд въвежда в света на иранската космология и митология. В първата ѝ част, посветена на темата за сътворението в „Шах-наме“, докторантът достига до извода, плахо представен като предположение, че присъствието на образи, присъщи за зороастризма, се дължи на богатия изворов материал, послужил за вдъхновение на А. Фердоуси. Понататък в текста Сирма Костадинова акцентира върху доислямското митологично наследство чрез образите на демоните в епическата поема и идентифицира в стиховете на иранския класически поет процеса на преобръщане в характера на митологичния образ на Ахриман, като част от прехода от мит към епос. В дисертационния труд на анализ е подложена и трансформацията на фигурата на Соруш, персонаж от зороастрийската традиция, намерил място сред необикновените същества в „Шах-наме“, непреходен образ, пазител на доброто, интерпретиран от докторанта като свързващото звено между архаичната традиция и епическото произведение. Анализирани в тази глава персонажи не са подбрани случайно – те играят важна роля в сюжетните линии, разгърнати в епическата поема на Фердоуси и кореспондират със заявената от докторанта теза за „втъкването“ на митологичните образи в епическата „тъкан“ на „Шах-наме“, онагледявайки прехода от мит към епос.

Основната теза на автора за прехода от мит към епос, ясно изразен в „Книга за царете“, е разгърната именно в третата глава на дисертационния труд. Тя е посветена на образите на „световните владетели в „Шах-наме““. Чрез образите на персонажите изложението разглежда иранските митологични представи, следва заявената изследователска стратегия и зададения в първата глава на дисертацията модел за разкриване на характеристиките на прехода от мит към епос, като проследява процеса на трансформация. Стремещт на докторанта да обхване с изчерпателност този процес, като проследи трансформациите в максимален брой и възможно най-ранни извори е подкрепен с емпиричен материал. В тази част от работата се демонстрира и добро познаване на иранските фундаментални митологични представи, изворите за тях, достигнали до нас, както и на персийската литературна традиция.

Поставената от докторанта амбициозна задача да направи съпоставителен анализ на „Шах-наме“ с по-ранни извори на митологични образи разкрива добро познаване на изворите за иранска митология. Сирма Костадинова разглежда епическата поема на Фердоуси като текст, който по един непринуден и естествен начин обединява многообразие от митологични образи, сюжети и схващания с авторския замисъл.

Решението на автора да популяризира възгледите на съвременните ирански изследователи в научните области, намиращи своя пресечна точка в дисертацията, демонстрира увереността на докторанта в доброто познаване на иранската научна школа. Към това трябва да се прибави и очевидно високото ниво на владеене на персийски език, което дава основание на Сирма Костадинова да предложи собствен превод на стиховете на иранския класик, включени в дисертационния труд.

Въпреки доброто впечатление, което работата оставя, все пак има някои проблеми, които бих искала да споделя, и които биха подпомогнали по-доброто структуриране на текста, биха помогнали да се очертае още по-добре идеята на автора и биха допринесли работата да стане по-съдържателна.

На места в дисертацията липсва изразена авторова позиция и добре разгърнат критически анализ. Или иначе казано - макар и добре структуриран и в подкрепа на основната идея на автора, преразказът доминира над критическия анализ. Прави впечатление, че сякаш липсва увереност за извеждане в хода на изложението на категорични изводи, те най-често са представени от докторанта като предположения.

Епическата поема на Фердоуси засяга теми, които са в основата на всички митологии по света – борбата между добро и зло, светлината срещу мрака, сътворението и т.н. - и служат като основа за изграждането на един митологичен разказ. Макар и обоснован, изборът на докторанта да изгради фундамента на своето изследване предимно върху тезите и идеите на съвременни ирански учени по отношение на иранската митология лишава работата от един по-широк контекст, в който да бъде ситуирана авторовата идея. Позоваването на повече

автори, добавянето на повече рефлексия върху темата само би прибавило още аргументи в подкрепа на тезата на докторанта.

В заключение мога да кажа, че проблематиката, която Сирма Костадинова е избрала за своя дисертационен труд, представлява сериозен опит за оригинална интерпретация на епическата поема на Абулгасем Фердоуси „Шах-наме“ („Книга за царете“) и заедно с това неоспорим принос към българската иранистика.

Авторефератът коректно предава съдържанието на дисертационния труд, а приносите и приложимостта на работата са ясно и добре формулирани. Представени са достатъчно статии по темата (пет на брой), публикувани в научни тематични сборници.

Дисертационният труд на тема „Митологични образи в „Шах-наме“ на Абулгасем Фердоуси“ притежава качествата на научно дисертационно изследване. Демонстрираните от докторанта знания и изследователски потенциал, както и приносният характер на труда ми дават основание да предложа на уважаемото научно жури да присъди на Сирма Веселинова Костадинова образователната и научна степен „доктор“.

08.05.2018 г.

проф. д-р Ирина Саръиванова